

Joan B. Culla i Clarà

Sessió inaugural del curs 2019-2020 de la Fundació Bosch i Cardellach.

Sabadell, dijous, 3 d'octubre de 2010.

Acte organitzat amb el suport d'Òmnium Cultural

2010-2019: la dècada que no vàrem preveure. Entre la memòria i la història

Entre els factors que justifiquen aquest títol n'hi ha un que voldria subratllar: el catalanisme polític, el nacionalisme català (parlar d'un catalanisme no nacionalista és referir-se a un *regionalismo bien entendido*, a una truita sense ous...) ha estat un dels pocs, per no dir l'únic nacionalisme europeu potent, d'ambició majoritària que, al llarg d'una trajectòria de més de cent anys, no havia reivindicat mai de forma rellevant ..... la independència de Catalunya. I bé, ¿per què aquest nacionalisme, al qual ja semblava haver-se-li *passat l'arròs* de voler un Estat català, comença a reclamar-lo, ben entrat el segle XXI i sense que prèviament s'hagi produït cap cataclisme, cap guerra, cap daltabaix d'aquells que justifiquen els grans canvis històrics?

Per explicar això -per explicar-ho des de la meua perspectiva- em caldrà remuntar-me força més enrere de la dècada a què es refereix el títol. A diferència del que succeí al País Basc, a Catalunya la dictadura franquista no provocà una gran radicalització del nacionalisme (els intents de crear una versió catalana d'ETA no van passar de ser grupusculars i marginals...), sinó més aviat un eixamplament de la base político-social de la reivindicació de l'autogovern. A partir de 1971 i fins al 1976, totes les forces adherides a l'Assemblea de Catalunya van fer seu el famós programa de 4 punts, el tercer dels quals deia "Restabliment provisional de l'Estatut d'Autonomia de 1932 en la via cap a l'exercici del dret d'autodeterminació". Això ho subscriuen des de democristians a marxistes-leninistes, des dels carlins fins a la Federació Catalana del PSOE.

Certament, així que hom va ensumar l'aroma de les urnes, això de l'exercici del dret a l'autodeterminació esdevingué part dels "programes màxims" (com la nacionalització de la banca, o de les grans empreses

energètiques) que els partits van oblidar. Per tant, l'autodeterminació no figurava ja en l'agenda dels partits parlamentaris sorgits de... 15-J-77; però sí que hi havia un consens del 80 % dels vots emesos en aquelles eleccions inaugurals (tots, excepte la UCD i AP), un consens en el sentit que calien el restabliment de la Generalitat, el retorn del president Tarradellas i la promulgació, dins del nou marc constitucional en construcció, d'un Estatut d'Autonomia que hauria d'anar més enllà del text de 1932. La qual cosa, mitificacions a banda, no era massa difícil...

Aquí, en el procés *constituent* i *estatuent* de 1978-79, és on es produí allò que anomeno L'EQUÍVOC DE LA TRANSICIÓ. Pragmàtics, conscients de quin era el context històric del moment (**tots** els aparells de l'Estat eren encara, íntegrament i sense ni una ombra de depuració, els que havia deixat Franco), els representants de les forces polítiques de tradició catalanista (PSUC, PSC, CiU, amb l'única excepció del republicà Heribert Barrera) van concloure que -amb el cadàver del Caudillo encara tebi- calia acceptar una autonomia modesta, més o menys digerible per als poders fàctics, que permetés començar a exercir l'autogovern. Més endavant, quan l'ombra del franquisme s'hagués anat dissipant, quan la incipient democràcia espanyola hagués arrelat, al cap de 10 anys, o 15, o 20, es podria, **s'hauria de revisar a l'alça** l'autonomia obtinguda el 1979, i potser fins i tot el marc constitucional. Per exemple, el concepte de *nacionalidades* introduït en l'article 2 sense dotar-lo de contingut, ¿què significava, sinó *naciones*? D'acord, el 1978 els militars no haurien tolerat de cap manera la idea d'una Espanya plurinacional. Però sens dubte al cap de dues dècades ja es podria prescindir d'eufemismes i de versions *light* i reconèixer amb totes les lletres que Catalunya, Euskadi o Galícia eren *nacions* dins l'Estat espanyol, amb un tracte jurídic-polític diferenciat.

Dit d'una altra manera: una gran part dels diputats i senadors constituents i estatuent catalans van creure que l'autogovern obtingut el 1978-79 era **un punt de partida** que amb el pas del temps caldria revisar a l'alça. Per contra -i aquí resideix l'equívoc- el gros de la nova classe política espanyola, UCD i PSOE barrejats, i de l'*establishment* cultural, periodístic, acadèmic, etcètera, va entendre el "pacte català" de la Transició com **un punt d'arribada, la solució que tancava la carpeta catalana**. I que, si en un futur s'havia de revisar, seria a la baixa, perquè aviat s'estengué per Madrid la sensació que, aprofitant les febleses d'un Estat en plena mudança des de la dictadura a la democràcia, els catalans havien obtingut

massa. La gestació i promulgació de la LOAPA, en l'estela del cop militar del 23-F, confirmà aquest desig tan primerenc de minimitzar l'autonomia catalana i recuperar competències per al poder central.

A aquest gravíssim equívoc -gravíssim, perquè afectava a l'arquitectura bàsica de la relació Catalunya-Espanya- s'hi va afegir, al llarg dels anys 80 i 90, un altre problema de conseqüències, a mitjà termini, devastadores.

Figurava que, entre el 1978 i el 1983 -entre l'entrada en vigor de la Constitució i l'aprovació dels últims Estatuts d'Autonomia-, Espanya havia viscut un gran canvi jurídic-formal: d'acord amb la lletra de les lleis, Espanya havia passat de ser un Estat ferotgement unitari a ser un Estat compost, un Estat autonòmic o -com dirien temps després alguns entusiastes- un Estat quasi federal; *"el país más descentralizado del mundo"*, va assegurar José María Aznar. Tanmateix, aquest canvi en la lletra de les lleis no va anar acompanyat ni seguit per un canvi paral·lel de la cultura política i simbòlica espanyola en relació al concepte, a la idea d'Espanya.

Ni els polítics dels partits estatals, ni els alts funcionaris, ni les institucions públiques (per exemple, la Real Academia Española, o la Real Academia de la Historia...) no van interioritzar que, amb les autonomies, a Espanya ja no hi havia un sol poder, sinó molts. Que, si les CCAA tenien competències en matèria d'ensenyament i cultura, era lògic i inevitable que els continguts de les assignatures d'història, de geografia, de literatura, etcètera, anessin esdevenint diferents a Catalunya i a Múrcia, a Canàries i a Galícia, al País Basc i a Andalusia. Que, si les CCAA tenien competències en matèria de comerç interior, era inevitable que, al cap d'un temps, els horaris comercials fossin diferents a Girona i a Badajoz, a Madrid i a Alacant.

No tan sols no ho van entendre sinó que, quan això succeí, van reaccionar amb escàndol i indignació, denunciant dramàticament que s'estava trencant *"la unidad de mercado"*, que s'estava tornant a *"los reinos de taifas"*, etcètera. I, després dels esgarips, sota la pressió dels esgarips (potser recorden els posicionaments de la Real Academia de la Historia, a finals dels anys 1990, contra els *"localismos"* i l' *"espíritu de campanario"* que regnaven en els nivells obligatoris de l'ensenyament...), els governs centrals van començar a promoure lleis per tal de posar fi a aquella

dinàmica centrífuga i restablir la que, per a tots aquells sectors i forces, és la natural **uniformitat d'Espanya**.

Des dels temps de Felipe González fins als temps de Mariano Rajoy, és incomptable la quantitat de normes legals de tot nivell que han intentat, i en bona part han aconseguit, laminar, retallar, minimitzar les competències autonòmiques en benefici del poder central. Una grandíssima part dels recursos presentats davant del Tribunal Constitucional fins al 2014 son fills d'aquesta dinàmica, d'aquesta voluntat de *Madrid* de recuperar facultats en detriment de les CCAA. Per contra, en tres dècades d'Estado de las Autonomías les institucions centrals d'aquest Estat no van fer res per modificar la seva lògica unitària i centralista anterior, i encara van fer menys per difondre entre la ciutadania una concepció pluriidentitària d'Espanya. Crec que això ajuda a entendre l'*A por ellos!* del setembre de 2017.

Recapitem. Allò que he anomenat *l'equívoc de la transició* -el fet que, per a molts catalans, l'Estatut del 1979 era un simple punt de partida, un pacte de mínims que permetia iniciar tot just la normalització nacional, mentre que per al Madrid del poder era una meta final, una concessió màxima que més aviat caldria rebaixar i aigualir-, aquesta ambivalència va dominar les relacions Catalunya-Espanya durant dues dècades.

Els governs del PSOE -sobretot, quan tenien majoria absoluta, entre 1982 i 1989- van desenvolupar lleis i polítiques neojacobines, recentralitzadores, inspirades per ministres com Tomás de la Quadra Salcedo o Pepe Borrell. Per la seva banda, el president Pujol va aguantar les escomeses atrinxerat en la seva pròpia majoria absoluta (del 1984 al 1995) i va esperar pacientment que l'aritmètica parlamentària espanyola, la manca de majories absolutes a Madrid i el paper crucial de CiU al Congrés li permetessin consolidar, davant del poder central, les competències reconegudes per l'Estatut del 1979, i fins i tot arrencar-ne de noves.

Significativament, però, Jordi Pujol mantingué sempre una estratègia defensiva, va formular les seves demandes dins d'allò que ell anomenava *una interpretació* -una interpretació flexible, oberta, generosa, etcètera- de l'Estatut i de la Constitució. Vull dir que no es plantejà mai una reforma estatutària ni l'elaboració d'un nou Estatut, i això a pesar que Esquerra Republicana li ho reclamava **des del 1980**. Per manca d'ambició nacional? Més aviat perquè, a mesura que passaven els anys, Pujol constatà això

que he explicat fa uns minuts: que la legalitat autonomista a Espanya no anava acompanyada d'una cultura autonomista; i que, per tant, la cultura política espanyola tendia a involucionar, a retrocedir cap a posicions més i més recentralitzadores i uniformistes. Pujol va concloure que si, en aquell clima cada cop més hostil envers la singularitat i l'autogovern de Catalunya, s'obria el debat d'un nou Estatut, aquest resultaria pitjor que el del 1979.

De qualsevol manera, la gestió pragmàtica i conjunturalista de *l'equívoc de la transició* -allò que va ser anomenat la "política del peix al cove"- evidencià de mica en mica tan els seus límits com el seu esgotament. Sí, es van obtenir millores en el finançament de la Generalitat, i també en el model policial, i la desaparició dels governs civils... Però la constant imatge de mercadeig que aquesta pràctica alimentava, i l'erosió i la fatiga d'aquest estira-i-arroña, també van acabar passant factura. Aleshores, quan l'experiència de l'autonomia complia vint anys, va semblar que les conjuntures polítiques oferien oportunitats més ambicioses.

La primera d'aquestes suposades oportunitats se li presentà al catalanisme convergent, o de centre-dreta. El 1996, quan el Pacte del Majestic va fer possible l'arribada de José María Aznar a la Moncloa, no diré que el món pujolista s'hagués pres al peu de la lletra allò que Aznar parlava català en la intimitat. Però sí que va haver-hi una certa sensació, una expectativa, una esperança que tal vegada el PP -ni que fos fent de la necessitat virtut- podia començar a entendre i a respectar el fet diferencial català. I bé, quan al cap de quatre anys, el 2000, el PP aconseguí la majoria absoluta, la decepció d'aquells sectors que havien imaginat l'acord del Majestic com una oportunitat històrica va ser absoluta i total.

El mateix Jordi Pujol ho va reconèixer sense embuts, en una entrevista feta l'any 2004. "L'intent de veure si la dreta espanyola era capaç de trobar un encaix per a Catalunya va fracassar". Quatre anys de governar Espanya amb el suport imprescindible de CiU no van modificar gens ni mica les concepcions territorials, lingüístiques, identitàries de José María Aznar i companyia. Aquest, un cop conquerida la majoria absoluta, començà a governar per fi -en frase textual- "*de acuerdo con mis principios*". L'ofensiva neunitarista, les agressions simbòliques contra la

identitat catalana del quadrienni 2000-2004 van mostrar amb prou claredat quins eren, aquells “*principios*”.

En aquest punt, altre cop les conjuntures polítiques van obrir les portes -amb referència a la relació Catalunya-Espanya- a un eventual canvi de paradigma. El desembre de 2003 s’havia produït per fi l’alternança a la Generalitat, i a principis d’abril següent el PSOE de Rodríguez Zapatero arribava contra pronòstic al govern espanyol. En aquestes condicions, amb una Generalitat presidida per Pasqual Maragall i, a la Moncloa, un inquilí que, abans de ser-ho, havia dit allò d’ “*apoyaré el Estatuto que salga del Parlamento de Cataluña*”, els astres semblaven ben arrengrats per fer possible allò que era el punt principal del programa del tripartit català d’esquerres: l’elaboració i aprovació d’un nou Estatut.

Per què, un nou Estatut? Vist que el del 1979 no havia servit ni per garantir la suficiència financera de la Generalitat, ni per blindar-ne les competències, ni per assegurar l’estatus del català com a llengua pròpia..., calia elaborar-ne un de nou, molt menys vulnerable. Un Estatut que ampliés i fortifiqués l’autogovern; que, un quart de segle després de la Transició, fes realitat les expectatives catalanes de finals dels anys 1970 i, per tant, mostrés la capacitat del marc constitucional espanyol per evolucionar en un sentit plurinacional, pluricultural i plurilingüe, amb una concepció compartida de la sobirania. Es tractava, en un mot, de desfer l’*equivoc* a què m’he referit abans, de deixar clar d’una vegada que Catalunya no era una *nacionalidad*, sinó una **nació**.

Amb el suport del 88 % del Parlament, 120 diputats sobre 135, el procés neoestatutari es desenvolupà a Catalunya el 2004-2005. I sí, és possible que, en el transcurs d’aquesta etapa, les diverses forces catalanistes cometessin errors i incorreguessin en alguns excessos d’optimisme sobre fins on podia arribar l’autogovern català dins del marc jurídic espanyol. En tot cas, allò més remarcable en termes històrics va ser constatar l’absoluta incomprensió, a la resta de l’Estat, davant les aspiracions catalanes. No del 48 %..., sinó del 88 %

Les èlits espanyoles, no tan sols polítiques, sinó també periodístiques i intel·lectuals, es van mostrar indiferents o refractàries quan, el 2 de novembre de 2005, una delegació del Parlament de Catalunya aterrà a Madrid amb el projecte d’Estatut sota el braç. Aquell matí, s’havia organitzat al Círculo de Bellas Artes un acte de suport..., al que esperàvem

que assistissin figures del progressisme madrileny... Només aparegué el nonagenari Santiago Carrillo, del braç de la seva muller. El 14 de gener del 2006, a l'edifici de la UPF de Balmes/Rosselló, s'organitzà una trobada d'acadèmics catalans i de la resta de l'Estat per debatre sobre la iniciativa catalana... Va ser un educat diàleg de sords del qual vaig sortir impressionat davant la impermeabilitat dels col·legues espanyols -amb un parell d'excepcions- davant la idea de millorar l'autogovern català.

En el terreny polític-partidista, ja sabem prou què va passar. El Partit Popular furgà i explotà la incomprensió de l'opinió pública espanyola fins a extrems fòbics amb l'esperança de treure'n rendiment electoral. El PSOE sotmeté el projecte d'Estatut al ribot d'Alfonso Guerra. Artur Mas subscrigué el pacte secret de la Moncloa amb l'esperança de recuperar la Generalitat. Esquerra es rebotà, i el PSC decidí sacrificar Pasqual Maragall en l'altar de la bona entesa amb el PSOE. En tot cas, la hipòtesi que el nou Estatut representés un canvi de paradigma en la relació Catalunya-Espanya s'havia esfumat.

Així i tot, el juny del 2006, després que els ciutadans de Catalunya haguessin refrendat sense entusiasme el nou Estatut rebaixat a Madrid, hauria pogut dibuixar-se un altre equívoc en les relacions hispano-catalanes; hauria pogut obrir-se un nou cicle de "*conllevancia*", d'estires-i-arronses competencials, d'interpretacions contraposades dels textos legals, de regatejos i eventuals 'peixos al cove' durant deu o vint anys més. Si no va ser així, cal agrair-ho a la decisió del PP de presentar recurs d'inconstitucionalitat fins i tot contra un Estatut avalat per les Corts i ratificat en referèndum.

El fet que la sentència es fes esperar quatre anys enmig de tota mena de maniobres extrajurídiques, rumors i pressions augmentà la sensació d'escarni, d'humiliació col·lectiva d'amplis sectors de la societat catalana. Durant aquell quadrienni 2006-2010 es va consumir allò que Jordi Pujol, en un text del març de 2009, qualificaria com "l'esguerro": "Durant els últims anys, a Espanya bi a Catalunya, s'ha produït un esguerro. S'ha esguerrat un projecte. I alguna cosa s'ha trencat. Si més no, des del punt de vista del catalanisme. És una crisi de projecte en comú, una crisi de valors compartits. És una crisi de gran profunditat".

Més o menys per les mateixes dates, el president Montilla advertia Espanya de la creixent "desafecció" dels catalans, i un editorial conjunt

dels diaris del Principat advertia que, més enllà de l'Estatut, allò que estava en joc era "la dignitat de Catalunya". Va ser inútil. La resolució final del TC, el juny de 2010, castrava químicament l'Estatut de 2006 (el concepte de nació, la preeeminència de la llengua catalana, la bilateralitat, els compromisos de finançament, etcètera) i tenia dos efectes històrics fonamentals: culminava l'acumulació de decepcions del nacionalisme català respecte del marc espanyol. I, en la seva brutal rotunditat, la sentència del Constitucional desfeia no tan sols allò que he anomenat *l'equívoc de la transició*, sinó que liquidava, pel que fa a la relació Catalunya-Espanya, qualsevol equívoc possible.

Només la percepció que el catalanisme portava deu anys acumulant greuges i que el veredicte del Constitucional n'era la culminació, només això explica la rapidesa i la magnitud de la reacció social. Aquell 10 de juliol -la sentència completa s'havia conegut tot just el dia abans-, a partir d'una concisa convocatòria feta per Òmnium Cultural sota el lema *Som una nació, nosaltres decidim*, més d'un milió de ciutadans van omplir el centre de Barcelona i, en una proporció potser del 50 %, ho van fer, per primera vegada en la història, exhibint símbols i cridant consignes obertament independentistes.

Certament, la manifestació del 10-J de 2010 va tenir el suport de tots els partits de tradició catalanista, dels sindicats i de més de 1.500 entitats. Personalment, hi vaig veure fins i tot l'aleshores president del Foment del Treball Nacional, Joan Rosell. Tanmateix, no van ser els partits els que la van controlar, ni dirigir, ni capitalitzar. Quan, al cap de quatre mesos i mig, els catalans van ser cridats a les urnes, la sigla que abanderava l'independentisme des de feia dues dècades (Esquerra Republicana) va perdre la meitat dels seus votants anteriors. I la força guanyadora (Convergència i Unió) va obtenir un triomf clar apel·lant al canvi polític, a la fi dels governs tripartits, no pas a la independència.

Abans i després de la sentència del TC, l'atipament ciutadà davant del tracte polític i econòmic de l'Estat espanyol es va expressar, per exemple, a través de les consultes d'àmbit municipal del període 2009-2011 sobre la independència. Però, tant si les desdenyava com si hi donava suport, el gros de l'*establishment* polític català encara es creia capaç de gestionar el conflicte dins dels esquemes tradicionals.

Diversos factors anirien trencant aquesta expectativa. Per un costat, l'agudització de la crisi econòmica obligà l'Administració catalana, a partir del 2011, a severes retallades en la despesa social, retallades que no es corresponien ni amb el nivell de riquesa del país ni amb la pressió fiscal que aquest suporta. D'altra banda, ni els darrers mesos del govern socialista de Rodríguez Zapatero ni els primers del govern conservador de Rajoy no van aportar cap indicatiu, cap senyal, que el sistema polític espanyol hagués entès la profunditat de la indignació de moltíssims catalans, menys encara que estigués disposat a fer canvis legals significatius per tal de calmar-la.

És així com es gestà, DE BAIX A DALT, la gran erupció independentista de l'11 de setembre de 2012, l'endemà que el president de la Generalitat encara hagués cridat la gent a manifestar-se pel pacte fiscal. El caràcter massiu de la manifestació i el contingut rotund i inequívoc del seu lema (*Catalunya, nou Estat d'Europa*) van capgirar l'agenda política. I quan, en els anys successius, es va comprovar que allò no era un suflé, ni un atac de bogeria col·lectiva, sinó un canvi profund, històric, de la cultura política catalana, això va esberlar el sistema de partits vigent des del 1977, va sacsejar les posicions dels mitjans de comunicació, obligà a ressituar-se intel·lectuals i opinadors, etcètera.

A partir d'aleshores, i durant el trienni 2015-2017, van succeir diferents coses rellevants:

- la comprovació, en les eleccions de la tardor de 2015, de l'existència d'una majoria parlamentària independentista **heterogènia**, sustentada sobre un bloc socioelectoral un xic insuficient (48 %) de cara a garantir l'homologació democràtica i internacional del procés.

- la mobilització creixent de l'espanyolisme, tant dins de Catalunya com a la resta de l'Estat, en un reflex de la percepció que allò anava de veres, que la possibilitat de la independència era **real**, i no soroll propagandístic.

- l'arribada al capdavant del govern de la Generalitat d'un equip convençut -en aparença- que l'assoliment de la independència seria el fruit d'una *guerra llampec*, d'un moviment polític ràpid i agosarat: un referèndum unilateral que descol·loqués Madrid (...preparació de l'1 d'Octubre, Operació Urnes...).

-un cert menysteniment, per part dels màxims responsables polítics catalans, de la reacció de l'Estat, com si Espanya fos Suècia o Noruega, i hagués d'entomar amb *fair play* la mobilització formalment il·legal de milions de persones a les urnes.

L'1 d'Octubre va ser un èxit moral, polític i d'imatge, que hauria fet respondre amb la negociació Estats d'arrelada cultura democràtica. Però, enfront d'Espanya, va ser del tot insuficient de cara a arribar a una independència acceptada o tolerada. Justament, l'èxit independentista de l'1 d'Octubre va ser proporcional a la virulència de la reacció de l'Estat, que es va sentir provocat i desafiat, fins i tot humiliat, de manera que hi ha respost només amb la repressió, amb l'afany d'atemorir i fer un escarment. És allò que la fiscal en cap de Catalunya, Concepción Talón, anomenava en una entrevista periodística recent "*la prevención general*", és a dir, l'efecte dissuasori que un càstig exemplaritzant als líders esperen que tingui sobre el conjunt del moviment independentista.

I, dit tot això, ara què? Doncs, si la *guerra llampec* no ha estat efectiva, no hi haurà més remei que recórrer a la *guerra de posicions*, a la *guerra de desgast*. Que vol dir acumular forces, erosionar l'adversari, fer-li pagar cara -en termes d'imatge- la repressió. Una cosa és segura: el problema català tal com s'ha plantejat aquests darrers anys obté un ressò sostingut i **sense precedents** en els espais informatius i d'opinió dels grans *media* internacionals, i ha obligat l'Estat no tan sols a mobilitzar el seu cos diplomàtic com mai abans, sinó fins i tot a crear un organisme específic (la *Secretaría de Estado para la España Global*) per contrarestar la propagació de les tesis independentistes. I l'eventual secessió de Catalunya ha esdevingut un problema internacional que mobilitza diputats de nombrosos Parlaments europeus, un problema al qual han de respondre -ni que sigui amb evasives- els mandataris de la Unió Europea i els governs dels seus Estats membres.

Si el front internacional és, doncs, importantíssim, no ho és menys el front intern. Aquí, jo crec que calen intel·ligència tàctica i intel·ligència estratègica, capacitat per saber-les modular i combinar, cintura política -que no vol dir transigència ni covardia-, capacitat per explotar les febleses i les contradiccions de l'adversari, empatia per entendre i contrarestar les pors i els recels d'una part molt important de la població catalana,

resiliència per resistir a la fatiga i al desànim, subtileza per no caure en cap forma de talibanisme, etcètera. És més fàcil de dir que de fer, ja ho sé.

En tot cas, sense perdre de vista la repressió i les seves víctimes, ni les febleses de l'independentisme, ni els núvols negres que poden enfosquir l'horitzó, hi ha una cosa que voldria subratllar: la situació política catalana d'avui dibuixa un escenari que les cinc o sis generacions anteriors de catalanistes no haurien pogut imaginar ni en somnis. És un estat de coses que, sigui quin sigui el desenllaç del Procés a curt termini, difícilment tindrà marxa enrere. L'independentisme ha vingut per quedar-se. La societat i la política catalanes no retrocediran per instal·lar-se de nou en les ambigüitats, els equívocs i els regatejos del temps de l'autonomisme. I els generals sense tropes que somien en retornar a aquells temps del *peix al cove* viuen en una il·lusió molt més fantasiosa que la més esbojarrada fantasia independentista.